

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Навчально-науковий інститут загальноуніверситетської підготовки
Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Галузь знань 07 Управління та адміністрування
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Спеціалізація (за наявності) _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

(підпис)

Олена ЯЦУХ
(ім'я та прізвище)

«11» лютого 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

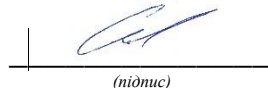
на тему **«Трансформація платіжного балансу України в умовах глобальних фінансових і геополітичних викликів»**

Здобувач вищої освіти:

(підпис)

Вікторія КАТАФЄЄВА
(ім'я та прізвище здобувача)

Керівник:

(підпис)

доцент, к.е.н. Сергій КОСТОРНОЙ
(учене звання, науковий ступінь, ім'я та прізвище)

Запоріжжя, 2026 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Навчально-науковий інститут загальноуніверситетської підготовки
 Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Галузь знань 07 Управління та адміністрування
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
 Спеціалізація (за наявності) _____

ПОГОДЖЕНО

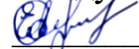
Гарант освітньо-професійної програми

 (підпис)

Юлія РОМАНОВСЬКА
 (ім'я та прізвище)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

 (підпис)

Олена ЯЦУХ
 (ім'я та прізвище)

«27» листопада 2025 р.

«28» листопада 2025 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
на підготовку кваліфікаційної роботи магістра

здобувачки вищої освіти Катафєєвої Вікторії Денисівни
 (прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи **«Трансформація платіжного балансу України в умовах глобальних фінансових і геополітичних викликів»**

керівник роботи Косторной Сергій Володимирович, к.е.н., доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ректора університету від 24 листопада 2025 року № 603-З

2. Строк подання кваліфікаційної роботи 12 лютого 2026 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи науково-теоретична література, нормативна та законодавча база, матеріали фахових видань, фінансова та бухгалтерська звітність страхової компанії.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Теоретичні основи формування платіжного балансу країни.
2. Аналіз сучасного стану платіжного балансу України.
3. Глобальні фінансові і геополітичні виклики та їх вплив на платіжний баланс України.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиць – 5 , рисунків – 0.

6. Дата видачі завдання 26 листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів	Відмітка про виконання
1	Затвердження плану роботи	01.12.2025р.	
2	Розділ 1. Теоретичні основи формування платіжного балансу країни	19.12.2025р.	
3	Розділ 2. Аналіз сучасного стану платіжного балансу України	05.01.2026р.	
4	Розділ 3. Глобальні фінансові і геополітичних виклики та їх вплив на платіжний баланс України	30.01.2026р.	
5	Висновки та пропозиції, список використаних джерел	04.02.2026р.	
6	Перевірка на плагіат	06.02.2026р.	
7	Попередній захист роботи на кафедрі	17.02.2026р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Вікторія КАТАФЄЄВА
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Сергій КОСТОРНОЙ
(ім'я та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ КРАЇНИ.....	7
1.1. Сутність та структура платіжного балансу.....	7
1.2. Джерела даних для формування платіжного балансу.....	15
1.3. Платіжний баланс як індикатор макрофінансової стійкості держави.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ.....	25
2.1 Аналіз рахунку поточних операцій платіжного балансу України..	25
2.2 Аналіз фінансового рахунку платіжного балансу України.....	28
2.3 Платіжний баланс України в 2024 році та фактори, які впливають на його показники.....	33
РОЗДІЛ 3. ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВІ І ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ.....	42
3.1. Глобальні фінансові і геополітичні виклики та загрози.....	42
3.2. Напрями зміцнення платіжного балансу України в умовах сучасних викликів.....	46
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

У сучасних умовах глобальних трансформацій платіжний баланс є не лише статистичним звітом про зовнішньоекономічні операції, а й ключовим індикатором економічної безпеки та фінансової стійкості держави. Для України питання трансформації платіжного балансу набуло критичної ваги у зв'язку з безпрецедентними геополітичними викликами — повномасштабною військовою агресією, руйнацією логістичних ланцюгів та втратою значної частини експортного потенціалу.

Сучасний стан платіжного балансу України характеризується глибокими структурними змінами: критичним зростанням дефіциту зовнішньої торгівлі, зміною ролі приватних переказів та перетворенням міжнародної фінансової допомоги на головний стабілізуючий чинник. Як свідчать дані 2024 року, дефіцит поточного рахунку сягнув -15,2 млрд дол., що робить вітчизняну економіку надмірно залежною від зовнішнього фінансування та створює ризики для майбутньої боргової стійкості. Необхідність пошуку механізмів адаптації фінансової системи до цих викликів, перехід від грантової допомоги до кредитних програм та забезпечення валютної стабільності зумовлюють вибір теми дослідження та її актуальність.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та комплексному аналізі трансформації платіжного балансу України під впливом глобальних фінансових і геополітичних чинників, а також у розробці рекомендацій щодо зміцнення зовнішньоекономічної стійкості держави.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити теоретичну сутність та структуру платіжного балансу згідно з міжнародними стандартами (ВРМ6);
- дослідити методологічні підходи до формування платіжного балансу в Україні;
- проаналізувати динаміку основних показників платіжного балансу України;

- сформуванати стратегічні напрями мінімізації негативного впливу геополітичних викликів на платіжний баланс.

Об'єктом дослідження є процес формування та трансформації показників платіжного балансу України в умовах нестабільного глобального середовища.

Предметом дослідження є сукупність фінансово-економічних відносин, що виникають між резидентами та нерезидентами України, а також механізми забезпечення рівноваги зовнішніх платежів в умовах війни та глобальної фінансової турбулентності.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи: системний підхід, методи аналізу та синтезу (для вивчення структури балансу), статистико-економічний аналіз (для оцінки динаміки показників), порівняльний аналіз та графічний метод (для візуалізації тенденцій).

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти України, офіційні дані Національного банку України (НБУ), Державної служби статистики України, звіти Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Світового банку, а також наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних економістів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформованих висновків для вдосконалення державної політики у сфері регулювання платіжного балансу та управління зовнішнім боргом в умовах тривалої геополітичної нестабільності.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 5 таблиць. Список використаних джерел налічує 17 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ КРАЇНИ

1.1. Сутність та структура платіжного балансу

Платіжний баланс є одним із ключових інструментів макроекономічного аналізу, що відображає стан зовнішньоекономічних зв'язків країни та її інтеграцію у світову фінансову систему. У сучасному розумінні він виступає не лише як статистичний звіт, а й як дзеркало економічної стійкості держави в умовах глобальних трансформацій.

Наукова думка щодо трактування поняття «платіжний баланс» еволюціонувала паралельно з розвитком міжнародних валютно-кредитних відносин. Згідно з методологією Міжнародного валютного фонду (МВФ), яка викладена у шостому виданні «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (ВРМ6) [1], платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наводяться сумарні дані про економічні операції між резидентами даної економіки та нерезидентами за певний період часу.

В українському законодавчому полі визначення платіжного балансу закріплено у нормативно-правових актах Національного банку України (НБУ). Зокрема, згідно з Методологічними положеннями НБУ [11], платіжний баланс розглядається як співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, і сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду.

Основні характеристики платіжного балансу як економічної категорії:

1. Принцип подвійного запису: Кожна транзакція записується двічі – як кредит (відтік вартості, що супроводжується припливом валюти) і як дебет (приплив вартості, що супроводжується відтоком валюти).

2. Охоплення резидентів та нерезидентів: Критерієм включення операції до балансу є не громадянство, а центр економічного інтересу учасника угоди.

3. Часовий аспект: Це показник «потоків» (flow), а не «залишку» (stock), що фіксує операції за квартал або рік.

Платіжний баланс є індикатором макроекономічної рівноваги. Незбалансованість цього показника безпосередньо впливає на стабільність національної валюти, рівень золотовалютних резервів та темпи економічного зростання.

Відповідно до стандартів МВФ, які Україна офіційно впровадила у 2014 році, структура платіжного балансу поділяється на три головні блоки:

1. Рахунок поточних операцій (Current Account)
2. Рахунок капіталу (Capital Account)
3. Фінансовий рахунок (Financial Account) [10]

Формування та аналіз платіжного балансу України базується на такій нормативній базі:

1. Закон України «Про Національний банк України» [8] - покладає на НБУ обов'язок складати платіжний баланс та здійснювати його аналіз.
2. Закон України «Про валюту і валютні операції» [5] - визначає принципи валютного регулювання, що безпосередньо впливають на фінансовий рахунок.
3. Постанови Правління НБУ [11]: Регулюють методику збору статистичних даних від банків та інших суб'єктів господарювання.

В умовах глобалізації традиційна структура платіжного балансу зазнає трансформацій.

- По-перше, зростає роль «невидимих» потоків – інтелектуальної власності та цифрових послуг.
- По-друге, геополітичні виклики (війни, санкції) призводять до аномального зростання вторинних доходів (міжнародна допомога) та відтоку капіталу через фінансовий рахунок.

Для України трансформація сутності платіжного балансу сьогодні полягає в зміщенні акцентів з торговельного сальдо на фінансову підтримку та перекази від трудових мігрантів як основних джерел валютної виручки.

Розглянемо основні блоки платіжного балансу:

1. Рахунок поточних операцій (Current Account)

Цей рахунок відображає операції з реальними ресурсами. Сальдо цього рахунку показує, чи є країна «чистим кредитором» (профіцит) або «чистим боржником» (дефіцит) відносно решти світу.

А. Товари та послуги

Товари (відповідно до КПБб) – це матеріальні вироблені (виготовлені) об'єкти, відносно яких можуть установлюватися права власності та на які може передаватися економічне право власності від однієї інституційної одиниці до іншої в результаті проведення операції. За методологією складання платіжного балансу до експорту та імпорту товарів, крім традиційних товарів зовнішньої торгівлі, уключаються:

електроенергія, газ і вода (платежі за передавання, транспортування, розподіл цих продуктів уключаються в послуги);

банкноти та монети, що не обмінюються (оцінюються як біржові товари, а не за номінальною вартістю);

запаковане програмне забезпечення, відео- та аудіозаписи (неадаптовані під конкретного замовника), надані на диску, компакт-диску або іншому магнітному носії (оцінюється за повною фактичною вартістю);

товари, що купуються в портах перевізниками (паливо, продукти харчування, запаси тощо);

товари, що поставляються або купуються перевізниками за межами території резидентної приналежності (наприклад, риба та інші морепродукти, виловлені українськими або зафрахтованими Україною кораблями та продані за кордоном);

товари, придбані в рамках фінансового лізингу;

товари в рамках гуманітарної допомоги;

незаконні та контрабандні товари тощо. [10]

Не включаються в експорт-імпорт товарів операції, у яких відсутній перехід права власності між резидентом і нерезидентом, або у випадках, коли товар не має вартості:

товари для комплектації, пакування, маркування або оброблення в країні, якій ці товари не належать (товари для перероблення);

товари в рамках транзитної торгівлі;

особисті речі мігрантів;

товари, що призначені для посольств, військових баз, що розташовані на економічній території іншої країни;

товари, що тимчасово експортовані або тимчасово імпортовані без переходу права власності на них (товари для ремонту та надані в операційний лізинг; товари, призначені для участі у виставках і змаганнях тощо). [10]

Експорт та імпорт товарів відображаються за ринковими цінами. З метою забезпечення порівнянності для складання платіжного балансу використовується уніфікована оцінка вартості як експорту, так й імпорту товарів – за цінами FOB1. Тобто у вартість товарів уключаються витрати на їх транспортування до митного кордону країни-експортера, а також вартість робіт із завантаження, які здійснюються на митному кордоні країни-експортера (продавець не несе відповідальності за розвантаження товару). За методологією зовнішньої торгівлі товарами імпорт обліковується за цінами CIF2, тобто у вартість уключається транспортування та страхування вантажів від кордону країни-експортера до кордону країни-імпортера. Тому для складання платіжного балансу загальна сума імпорту товарів зменшується на величину вартості перевезення та страхування вантажів до території країни-експортера.

Послуги. Послуги відображають результат виробничої діяльності, яка веде до змін умов інституційних одиниць, що їх споживають, чи сприяє обміну продукцією або фінансовими активами. Стандартні компоненти статті “Послуги” повністю відповідають класифікації та методології “Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами” (2010).

“Транспорт” – відображається вартість послуг, пов’язаних з процесом переміщення людей і об’єктів з одного місця до іншого, зокрема оренда (фрахт)

транспортних засобів з екіпажем, поштові послуги та послуги кур'єрського зв'язку. Транспортні послуги класифікуються за видом транспорту (морський, повітряний, залізничний, трубопровідний, автомобільний та інші) та об'єктом перевезення (пасажирів чи вантаж). Порядок обліку вантажного транспорту базується на єдиному принципі вартісної оцінки товарів – за цінами FOB.

“Подорожі” – відображається вартість товарів і послуг, придбаних резидентами за кордоном або нерезидентами у вітчизняній економіці під час ділових і особистих поїздок (у тому числі в поїздках, пов'язаних з оздоровленням або навчанням), якщо тривалість їхнього перебування в країні не перевищує одного року. Критерій одного року не поширюється на студентів та пацієнтів медичних закладів, які залишаються резидентами країни їх походження. У статтю “Подорожі” не включаються товари, що були придбані для перепродажу, а також споживчі товари тривалого користування (такі як легкові автомобілі, електротовари), вартість яких перевищує митні пороги. [10]

“Послуги з переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам” – відображається різниця між вартістю товарів, що повернені в країну-власницю товару після перероблення (готова продукція, виготовлена з давальницької сировини), та вартістю товарів, що надійшли на переробку (давальницька сировина).

“Послуги з ремонту та технічного обслуговування, віднесені до інших категорій” – уключає вартість робіт з технічного обслуговування та ремонту, що проводяться резидентами стосовно товарів, транспортних засобів, що належать нерезидентам (і навпаки).

“Будівництво” – охоплює вартість послуг з будівництва, відновлення, ремонту, будівель, інженерно-технічного благоустрою земельних ділянок та інших будівельних об'єктів, таких як дороги, мости та греблі.

“Послуги в сфері страхування та пенсійного забезпечення” – відображається вартість послуг страхових компаній, що здійснюють різні види страхування.

“Фінансові послуги” – уключає послуги, які надаються банками та іншими фінансовими посередниками і допоміжними організаціями. Наприклад:

комісійні за проведення операцій з іноземною валютою, цінними паперами, управління активами; консультативні послуги з фінансових питань; послуги зі зберігання фінансових активів, послуги переуступки ризиків; послуги кредитного рейтингу тощо. [10]

“Платежі за користування інтелектуальною власністю, що не віднесена до інших категорій” – відображається плата за використання патентів, торгових марок, науково-дослідних та конструкторських розробок; авторські гонорари, роялті, оплата за договорами комерційної концесії (франчайзинг); оплата ліцензій на копіювання та розповсюдження інтелектуальної власності, втіленої в оригіналах та пов’язані з ними права.

“Телекомунікаційні, комп’ютерні та інформаційні послуги” – уключає плату за послуги зв’язку, радіо- і телевізійного мовлення; використання мережі Інтернет; оброблення баз даних; технічне обслуговування та ремонт обчислювальної техніки; плату за використання програмних продуктів без права копіювання та розповсюдження; плату за послуги інформаційних агентств, агентств новин; передплату періодичних видань.

“Інші ділові послуги” – охоплює вартість послуг у сфері наукових досліджень і розробок; професійних та консультаційних послуг з питань управління; юридичних та аудиторських послуг; послуг з реклами та маркетингу; архітектурних, інженерних та інших технічних послуг; послуг у галузі сільського господарства; плата за операційний лізинг, посередництво в торгівлі; та вартість інших комерційних послуг. [10]

“Послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку” – уключає платежі за аудіовізуальні та пов’язані з ними послуги, плату за послуги, пов’язані з проведенням спортивних, культурних та оздоровчих заходів; оплату послуг з навчання та лікування та участь у семінарах і конференціях тощо.

“Державні товари та послуги, що не включені до інших категорій” – відображає вартість усіх видів товарів та послуг, придбаних посольствами, консульствами, офіційними торговельними, військовими та іншими представництвами на території тієї країни, у якій вони розташовані, платежі,

пов'язані із забезпеченням багатостороннього врегулювання воєнних конфліктів та з розташуванням миротворчих підрозділів. [10]

Б. Первинні доходи

Відображають доходи, які резиденти отримують за надання праці, фінансових або природних ресурсів.

“Оплата праці” – включається заробітна плата й інші доходи в будь-якій формі, отримані резидентами країни за роботу, виконану за межами її економічної території для нерезидентів (наприклад, заробітна плата сезонних робітників та мешканців прикордонних районів, персоналу міжнародних організацій тощо) і навпаки.

“Інвестиційні доходи” – відображається прибуток від надання фінансових активів. Структура інвестиційних доходів узгоджена з структурою фінансового рахунку: прямі інвестиції, портфельні інвестиції, інші інвестиції, резервні активи. Інвестиційні доходи включають дивіденди та вилучення з доходів квазікорпорацій, реінвестовані доходи та проценти. Відповідно до методології КПБб, доходи прямих інвесторів від участі в капіталі мають включати не лише дивіденди, а і їхню частку в нерозподіленому прибутку, незважаючи на те, що ці прибутки, на відміну від дивідендів, не перераховуються. У макроекономічній статистиці застосовується принцип віднесення на рахунок власників частки нерозподілених доходів, які вважаються реінвестованими. Відповідно, ці доходи відображаються в поточному рахунку як «Доходи від інвестицій», для балансування руху коштів, якого фактично в такому разі немає, аналогічний запис здійснюється за фінансовим рахунком, як приріст прямих інвестицій. Реінвестовані доходи не включають реалізовані та нереалізовані холдингові прибутки чи збитки, та відрахування до резервів. [10]

“Інші первинні доходи” – включається рента (зокрема доходи від надання природних ресурсів в оренду, використання землі, права на розробку родовищ корисних копалин), а також податки та субсидії на продукцію та виробництво.

В. Вторинні доходи

Це поточні трансферти, за якими не передбачається надання натомість економічних цінностей.

- Державний сектор: Гранти від міжнародних партнерів, гуманітарна допомога (стала критично важливою після 2022 року).

- Приватні трансферти: Грошові перекази трудових мігрантів (Remittances), які часто перекривають дефіцит торговельного балансу.

2. Рахунок капіталу (Capital Account)

Цей розділ зазвичай невеликий за обсягом, але важливий для країн, що проходять через реструктуризацію боргу.

- Капітальні трансферти: Передача прав власності на основні активи або прощення боргу кредиторами.

- Придбання/реалізація нефінансових активів: Операції з патентами, торговими марками, правами на видобуток корисних копалин.

3. Фінансовий рахунок (Financial Account)

Відображає чисте набуття фінансових активів та чисте виникнення зобов'язань. Тут фіксується, як саме країна фінансує свій дефіцит поточного рахунку або куди інвестує профіцит.

- Прямі іноземні інвестиції (ПІІ): Вкладення з метою контролю над підприємством. Важливий показник довіри інвесторів до економіки.

- Портфельні інвестиції: Операції з цінними паперами (акції, облігації, зокрема ОВДП та Євробонди України). Вони є більш мобільними («гарячі гроші») і можуть швидко залишати країну при зміні кон'юнктури.

- Фінансові деривативи: Опціони, ф'ючерси, свопи (мають мінімальну питому вагу в ПБ України).

- Інші інвестиції: Найбільша стаття для України в періоди криз. Включає торгові кредити, позики від МВФ, Світового банку та ЄС, а також зміну обсягів готівкової валюти поза банками.

- Резервні активи: Це активи в іноземній валюті та золоті, що перебувають під контролем НБУ. Зміна резервів є «балансуючою» статтею – якщо всі інші рахунки дають дефіцит, НБУ витрачає резерви для його покриття.

4. Чисті помилки та упушення (Errors and Omissions)

Це статистичне розходження, що виникає через різницю в часі реєстрації операцій та використання різних джерел даних.

Методологія складання платіжного балансу (ПБ) України базується на поєднанні міжнародних стандартів та національної нормативно-правової бази, що забезпечує порівнянність вітчизняних статистичних показників із даними інших країн світу.

1.2. Джерела даних для формування платіжного балансу

Відповідно до законодавства України, головною інституцією, відповідальною за складання, аналіз та поширення статистики платіжного балансу, є Національний банк України (НБУ). Ця функція закріплена у Статті 7 Закону України «Про Національний банк України». [8]

Процес збору даних є міжвідомчим. Порядок координації дій міністерств та відомств щодо формування інформаційної бази регулюється спільною Постановою Кабінету Міністрів України та НБУ № 517 від 17.03.2000 «Про складання платіжного балансу» [15]. На сьогодні статистика зовнішнього сектору України розробляється згідно з вимогами 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009), відомого як ВРМ6 [1].

Формування репрезентативної статистики платіжного балансу вимагає консолідації величезного масиву первинних даних, що походять з різних адміністративних та статистичних джерел. В умовах цифрової трансформації та глобальних викликів методологія збору даних постійно вдосконалюється для мінімізації статистичних розбіжностей.

Інституційна структура збору даних

Система збору даних в Україні має ієрархічну структуру, де координатором виступає Національний банк України (НБУ). Процес інтеграції даних базується на взаємодії таких суб'єктів:

- Державна митна служба (ДМСУ): постачальник базової інформації про фізичний рух товарів.
- Державна служба статистики (ДССУ): ключовий орган, що акумулює звітність підприємств та проводить вибіркові обстеження.

- Банківська система: джерело даних про валютні потоки та платежі.
- Міжнародні організації: МВФ, Світовий банк, ООН, Банк міжнародних розрахунків. [10]

Інформаційне забезпечення Рахунку поточних операцій:

- Товарна статистика. Основним масивом даних є реєстр вантажних митних декларацій (ВМД). НБУ отримує ці дані від ДМСУ в електронному вигляді через бюлетень «Митна статистика зовнішньої торгівлі України».

- Уточнення даних. Оскільки митні дані є попередніми, ДССУ проводить їх верифікацію на основі звітів підприємств. Особлива увага приділяється енергоносіям (нафта, газ), де залучається оперативна інформація від НАК «Нафтогаз України».

- Методологічні коригування. Для відповідності принципам ПБ, імпорт перераховується з цін CIF (вартість, страхування, фрахт) у ціни FOB (вартість на борту). Це здійснюється на основі спеціальних розрахунків НБУ та ДССУ.

- Неформальна торгівля та товари для переробки. Важливим аспектом є облік товарів, що не проходять стандартне декларування (наприклад, індивідуальне ввезення товарів громадянами).

- Джерела: дані ДМСУ про поштові відправлення, статистика роздрібного товарообороту ДССУ, а також «дзеркальна статистика» країн-партнерів.

- Товари для переробки (даневальна сировина) виділяються як окрема категорія послуг згідно з ВРМ6, що вимагає складного перехресного аналізу звітів ДМСУ та ДССУ.

- Сектор послуг. На відміну від товарів, послуги не мають фізичної форми, тому основним джерелом є:

- Звітність банків: агрегована інформація про перекази за послуги (транспортні, комп'ютерні, ділові).

- Звітність підприємств (ф. № 9-ЗЕЗ, 14-ЗЕЗ, 1-туризм): ДССУ збирає дані про обсяги наданих послуг безпосередньо від суб'єктів ЗЕД.

- Спеціальні обстеження: вибіркові опитування відвідувачів (туристів), які допомагають оцінити витрати іноземців в Україні та українців за кордоном. [10]

Методологія збору даних про доходи та трансферти

- Оплата праці та приватні перекази. Оскільки значна частина доходів українських мігрантів надходить неофіційними каналами, НБУ використовує комбінований підхід:

-- Адміністративні дані: звітність систем переказу коштів (Western Union, MoneyGram тощо) та дані про використання платіжних карток нерезидентами.

-- Соціологічні обстеження: результати опитувань домогосподарств щодо зовнішньої міграції (цикли 2008, 2012, 2017 рр.), а також дані партнерських центробанків (наприклад, Національного банку Польщі).

- Гуманітарна допомога та технічна підтримка. Дані про вторинні доходи державного сектору отримуються через:

-- Секретаріат Кабінету Міністрів (міжнародна техдопомога).

-- Службу фінансового моніторингу ООН (FTS) — для обліку глобальних обсягів гуманітарних вантажів. [10]

Джерела даних Фінансового рахунку

- Прямі та портфельні інвестиції. Основним інструментом тут є форми статистичної звітності № 10-ЗЕЗ та 13-ЗЕЗ, які подаються підприємствами до ДССУ. НБУ додатково аналізує оборотно-сальдові баланси банків та дані про афілійовані особи.

- Фондовий ринок: НКЦПФР надає інформацію про власників пакетів акцій-нерезидентів, що дозволяє відокремити прямі інвестиції від портфельних.

- Зовнішній борг та кредити. Міністерство фінансів України надає деталізовану інформацію про: обслуговування запозичень Уряду, гарантовані державою кредити, випуски єврооблігацій на міжнародних ринках.

- Валюта, депозити та резерви. НБУ як емітент володіє повною інформацією про стан міжнародних резервних активів та операції з МВФ. Дані про депозити українців у закордонних банках (що важливо для оцінки втечі капіталу) отримуються від Банку міжнародних розрахунків (BIS). [10]

Згідно з методологією, в основі складання платіжного балансу лежать такі ключові принципи:

1. Принцип подвійного запису: Кожна операція відображається двома записами з однаковою вартістю – кредитовим та дебетовим.

○ *Кредит* відображає зменшення активів або збільшення зобов'язань (наприклад, експорт товарів, що приносить валюту).

○ *Дебет* відображає збільшення активів або зменшення зобов'язань (наприклад, імпорт товарів, що потребує витрат валюти).

2. Оцінка за ринковими цінами: Усі операції мають відображатися за ринковою вартістю товарів, послуг чи активів, що діяла на момент здійснення транзакції.

3. Час реєстрації (Метод нарахування): Операції фіксуються в момент створення, трансформації або зникнення економічної вартості, а не в момент фактичного руху грошових коштів. Це означає, що права та зобов'язання виникають у момент переходу права власності.

4. Одиниця обліку: В Україні платіжний баланс складається у доларах США, що є загальноприйнятою світовою практикою для забезпечення зіставності даних.

Формування показників платіжного балансу здійснюється на основі широкого переліку статистичної та адміністративної звітності. Основними постачальниками даних є:

- Державна служба статистики України: надає дані про зовнішню торгівлю товарами та послугами (форми 1-ЗЕЗ, 14-ЗЕЗ), звіти про фінансовий стан підприємств (Баланс, Звіт про фінансові результати) та дані про туристичну діяльність (1-туризм).

- Державна митна служба України: надає інформацію на основі митних декларацій про фактичне переміщення товарів через кордон.

- Національний банк України: використовує дані банківської звітності про міжнародні платежі, звіти про операції з готівковою іноземною валютою, а також статистику міжнародних резервів.

- Інші державні органи: Міністерство фінансів (дані про зовнішній державний борг), Міністерство економіки, Державна податкова служба.

Відповідно до Спеціального стандарту розповсюдження даних (ССРД) МВФ, НБУ складає та публікує дані платіжного балансу щоквартально (на 75–80 день після звітного періоду). Також здійснюється оцінка щомісячних показників для оперативного макроекономічного аналізу.

1.3. Платіжний баланс як індикатор макрофінансової стійкості держави

При здійсненні аналізу показників платіжного балансу важливо правильно обрати одиниці виміру. Вибір валюти для аналізу платіжного балансу залежить від мети дослідження.

Національний банк України та МВФ публікують статистику переважно в доларах США, аналіз у гривнях має свої специфічні цілі.

Долар використовується як універсальна одиниця виміру, що допомагає уникнути впливу коливань курсу гривні на статистику.

Варто аналізувати в платіжний баланс в доларах, коли потрібно:

- Оцінити «чисту» динаміку торгівлі. Якщо гривня девальвувала на 20%, то показники експорту в гривні можуть «вирости», хоча фізично країна продала менше товарів. Долар дозволяє побачити реальний обсяг валютних надходжень без курсових викривлень.

- Перевірити достатність резервів. Міжнародні резерви НБУ тримаються у валюті. Показник «місяців майбутнього імпорту» (нормою є 3 місяці) розраховується виключно у валюті.

- Оцінити здатність виплачувати борги. Оскільки більшість зовнішнього боргу номінована в USD або EUR, аналіз платіжного балансу у доларах показує, чи вистачить країні заробленої валюти для розрахунків із кредиторами.

- Порівняти Україну з іншими країнами/ Світова спільнота використовує стандарт ВРМ6, де базовою валютою для порівняння є долар.

Аналіз платіжного балансу в гривнях використовується тоді, коли ПБ виконується внутрішній макроекономічний аналіз, наприклад, коли потрібно:

- Зіставити з ВВП. Оскільки ВВП розраховується в національній валюті, для розрахунку частки дефіциту платіжного балансу у загальному обсязі

економіки зручно використовувати гривневий еквівалент (хоча часто роблять навпаки — переводять ВВП у долари).

- Оцінити вплив на інфляцію. Витрати на імпорт у гривнях безпосередньо впливають на індекс споживчих цін. Якщо ціна імпорту в гривні зростає — це прямий сигнал до зростання цін у магазинах.

- Планувати бюджет. Митні збори та ПДВ на імпорт сплачуються в гривнях. Міністерство фінансів аналізує платіжний баланс у гривневому еквіваленті для прогнозування податкових надходжень.

- Аналізувати грошову масу. Приплив або відтік валюти змушує НБУ проводити інтервенції (купувати або продавати долари), що безпосередньо змінює кількість гривні в обігу.

Таблиця 1.1

Критерії застосування аналізу платіжного балансу в доларах та гривнях

Критерій	Аналіз у Доларах	Аналіз у Гривнях
Головна мета	Зовнішня платоспроможність	Вплив на внутрішній ринок
Ефект курсу	Нівелюється (видно реальний потік)	Враховується (видно вартість для резидента)
Інвестори	Зовнішні (МВФ, Світовий банк)	Внутрішні (Уряд, бізнес)
Ключовий ризик	Брак валюти для критичного імпорту	Зростання цін (інфляція)

У системі макроекономічного моніторингу платіжний баланс відіграє роль «системи раннього попередження». Він відображає здатність країни виконувати свої зовнішні зобов'язання, підтримувати стабільність національної валюти та забезпечувати економічне зростання без залучення надмірних обсягів зовнішніх запозичень.

Для оцінки макрофінансової стабільності використовують низку відносних показників, що базуються на даних платіжного балансу:

1. Відношення сальдо поточного рахунку до ВВП:

Вважається, що дефіцит поточного рахунку понад 4–5% від ВВП є критичним сигналом про перегрів економіки або втрату конкурентоспроможності.

Для України цей показник є волатильним: хронічний дефіцит зазвичай покривається за рахунок запозичень, що створює ризики для фінансової безпеки.

2. Рівень покриття імпорту міжнародними резервами:

Показує, скільки місяців майбутнього імпорту держава може оплатити за рахунок офіційних резервних активів у разі повної зупинки надходжень валюти.

Міжнародним стандартом стійкості вважається рівень 3 місяці імпорту.

3. Коефіцієнт покриття зовнішнього боргу:

Співвідношення виплат за зовнішнім боргом до експортної виручки. Якщо обслуговування боргу поглинає значну частину валютних надходжень від експорту, стійкість фінансової системи опиняється під загрозою.

Стан платіжного балансу впливає на макрофінансову стійкість через три основні канали:

- Валютний канал. Дефіцит платіжного балансу (коли відтік валюти перевищує приплив) створює тиск на обмінний курс гривні. Для його стримування НБУ змушений проводити інтервенції, витрачаючи золотовалютні резерви.

- Інфляційний канал. Девальвація валюти, спричинена дисбалансом платіжного балансу, призводить до зростання цін на імпортні товари (енергоносії, критичний імпорт), що розкручує інфляційну спіраль.

- Інвестиційний канал. Стійкий профіцит фінансового рахунку свідчить про довіру інвесторів. Натомість «втеча капіталу» через фінансовий рахунок є ознакою системної нестабільності.

Поняття стійкості трансформується під впливом екзогенних шоків (війна, глобальні фінансові кризи):

1. Зміна структури вразливості. Якщо раніше стійкість України залежала від цін на сталь та зерно, то сьогодні вона критично залежить від

ритмічності міжнародної фінансової допомоги (вторинні доходи та кредити в платіжному балансі).

2. Залежність від трансфертів. Велика питома вага грошових переказів мігрантів у платіжному балансі створює ілюзію стабільності, проте в довгостроковій перспективі це свідчить про вимивання людського капіталу, що підриває потенціал ВВП.

3. Доступ до ринків капіталу. Для макрофінансової стійкості важливо, щоб фінансування дефіциту відбувалося через прямі інвестиції, а не через короткострокові портфельні запозичення («гарячі гроші»), які можуть бути миттєво виведені з країни при найменшому ризику.

Платіжний баланс відіграє суттєву роль у формуванні кредитного рейтингу держави.

Міжнародні рейтингові агентства (Moody's, S&P, Fitch) при визначенні суверенного рейтингу України першочергово аналізують динаміку платіжного балансу. Стабільний баланс дозволяє державі:

- Залучати дешевші кредити на міжнародних ринках.
- Забезпечувати передбачуваність для іноземних інвесторів.
- Гарантувати стабільність банківської системи.

Регулювання платіжного балансу є складовою частиною загальної макроекономічної політики держави. Його головна мета – досягнення зовнішньої рівноваги, що передбачає підтримання такого стану ПБ, при якому країна може забезпечувати стабільність національної валюти та обслуговувати зовнішні зобов'язання без шкоди для внутрішнього економічного зростання.

Розглянемо класифікацію методів державного регулювання платіжного балансу.

Державний вплив на платіжний баланс здійснюється через систему інструментів, які за характером дії поділяються на дві основні групи:

1. Прямі (адміністративні) важелі.

Ці інструменти передбачають безпосереднє втручання держави у зовнішньоекономічні операції:

- Валютні обмеження. Регулюються Законом України «Про валюту і валютні операції» [5]. НБУ може встановлювати граничні строки розрахунків за експортно-імпортними операціями, ліміти на репатріацію дивідендів та обов'язковий продаж валютної виручки.

- Квотування та ліцензування. Обмеження фізичних обсягів імпорту або експорту певних товарів (наприклад, стратегічної сировини чи продовольства).

- Державне експортне кредитування та страхування. Здійснюється через спеціалізовані установи (наприклад, Експортно-кредитне агентство України), що дозволяє знизити ризики для національних експортерів.

2. Непрямі (економічні) важелі

Це інструменти, які впливають на поведінку суб'єктів господарювання через зміну ринкових стимулів:

- Монетарна (грошово-кредитна) політика:
 - Облікова ставка: Підвищення ставки залучає іноземний капітал (покриває фінансовий рахунок), але може стримувати внутрішнє виробництво.
 - Валютні інтервенції: Купівля/продаж іноземної валюти Нацбанком для стабілізації курсу гривні.

- Фіскальна (бюджетно-податкова) політика:
 - Митні тарифи: Впливають на вартість імпорту, стимулюючи імпортозаміщення або захищаючи внутрішній ринок.

- Податкові пільги для експортерів: Стимулювання припливу валюти через рахунок поточних операцій.

- Управління державним боргом: Залучення зовнішніх запозичень (кредити МВФ, випуск євробондів) безпосередньо формує профіцит фінансового рахунку, що дозволяє покривати дефіцит поточного рахунку.

Основними нормативними документами, що визначають важелі впливу, є:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [6]: Визначає правові засади всіх видів ЗЕД та повноваження органів державного регулювання.

2. Закон України «Про Митний тариф України» [7]: Встановлює ставки ввізного мита.

3. Постанови НБУ [11]: Визначають надзвичайні заходи регулювання валютного ринку в умовах кризи.

У регулюванні платіжного балансу застосовується модель «Неможливої трійці» (Impossible Trinity).

В економічній теорії наголошується, що держава не може одночасно забезпечити:

1. Фіксований обмінний курс.
2. Вільний рух капіталу.
3. Незалежну грошово-кредитну політику.

Для України в умовах глобальних викликів вибір пріоритетів між цими важелями є ключовим завданням НБУ та Уряду. В умовах воєнного стану держава змушена була повернутися до жорстких адміністративних важелів (фіксація курсу на початкових етапах, обмеження виводу капіталу) для збереження макрофінансової стійкості.

Висновки до Розділу 1

1. Платіжний баланс є складною системою, що відображає всі аспекти міжнародної взаємодії країни.

2. Методологія ВРМ6 забезпечує прозорість та порівнянність даних, що важливо для співпраці з МВФ.

3. У сучасних умовах платіжний баланс є не просто звітом, а критичним індикатором стійкості, на який держава впливає через поєднання монетарних та фіскальних інструментів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз рахунку поточних операцій платіжного балансу України

Платіжний баланс – це комплексний статистичний звіт, що відображає усі економічні операції між резидентами України та нерезидентами за певний період (місяць, квартал, рік). Він формується відповідно до методології Системи платіжного балансу 6-го видання (BPM6) [1], яку застосовує Національний банк України.

Проаналізуємо показники рахунку поточних операцій платіжного балансу України за 2021-2024 роки.

Таблиця 2.1

Рахунок поточних операцій платіжного балансу України за 2021-2024 роки,
млн дол. США

Статті платіжного балансу	2021	2022	2023	2024
А. Рахунок поточних операцій	-5 457	7 326	-9 341	-15 191
Баланс товарів та послуг	-4 246	-26 387	-37 656	-38 776
Баланс товарів	-8 217	-15 302	-30 388	-32 992
Експорт товарів	63 621	41 175	35 014	39 328
Імпорт товарів	71 838	56 477	65 402	72 320
Баланс послуг	3 971	-11 085	-7 268	-5 784
Експорт послуг	18 391	16 618	16 602	17 311
Імпорт послуг	14 420	27 703	23 870	23 095
Баланс первинних доходів	-5 833	8 485	5 070	500
Надходження	13 996	13 149	12 316	9 574
Виплати	19 829	4 664	7 246	9 074
Оплата праці (баланс)	13 568	12 826	11 108	8 143
Надходження	13 591	12 842	11 126	8 161
Виплати	23	16	18	18
Доходи від інвестицій (баланс)	-19 401	-4 341	-6 257	-7 922
Надходження	405	307	971	1 134
Виплати	19 806	4 648	7 228	9 056
у т.ч. реінвестовані доходи	4 949	323	3 398	2 602
Інші первинні доходи (баланс)	–	–	219	279
Надходження	–	–	219	279
Виплати	–	–	0	0
Баланс вторинних доходів	4 622	25 228	23 245	23 085
Надходження	6 827	28 284	24 362	24 002
Виплати	2 205	3 056	1 117	917

Джерело [16]

Рахунок поточних операцій платіжного балансу є ключовим індикатором зовнішньоекономічної стійкості держави, оскільки відображає результати зовнішньої торгівлі товарами і послугами, рух первинних та вторинних доходів між резидентами та нерезидентами. Аналіз динаміки рахунку поточних операцій України у 2021–2024 роках, здійснений відповідно до методології КПБ6, дає змогу оцінити структурні зміни та чинники формування зовнішньоекономічних дисбалансів.

Загальна динаміка рахунку поточних операцій.

У 2021 році рахунок поточних операцій України сформувався з дефіцитом у розмірі «мінус» 5 457 млн дол. США, що було наслідком перевищення імпорту над експортом товарів та значного від'ємного сальдо первинних доходів.

У 2022 році спостерігалось різке покращення показника до профіциту 7 326 млн дол. США, що стало винятковим явищем за досліджуваний період. Основною причиною цього стало суттєве зростання балансу вторинних доходів, зумовлене масштабними міжнародними трансфертами та гуманітарною допомогою.

Проте у 2023 році рахунок поточних операцій знову перейшов у фазу дефіциту, який становив «мінус» 9 341 млн дол. США, а у 2024 році негативне сальдо ще більше поглибилося — до «мінус» 15 191 млн дол. США. Це свідчить про зростання зовнішньоекономічних дисбалансів та посилення залежності країни від фінансового рахунку платіжного балансу.

Аналіз балансу товарів та послуг.

Баланс товарів та послуг протягом усього періоду мав від'ємне значення, причому його дефіцит послідовно зростає:

- у 2021 році — «мінус» 4 246 млн дол. США,
- у 2022 році — «мінус» 26 387 млн дол. США,
- у 2023 році — «мінус» 37 656 млн дол. США,
- у 2024 році — «мінус» 38 776 млн дол. США.

Ключовим фактором формування цього дефіциту став баланс товарів, який погіршився з «мінус» 8 217 млн дол. США у 2021 році до «мінус» 32 992 млн дол. США у 2024 році. Така динаміка пояснюється суттєвим скороченням

експорту товарів у 2022–2023 роках та одночасним зростанням імпорту у 2024 році.

Експорт товарів зменшився з 63 621 млн дол. США у 2021 році до 35 014 млн дол. США у 2023 році, що було зумовлено руйнуванням виробничих потужностей, логістичними обмеженнями та зниженням конкурентоспроможності на світових ринках. У 2024 році відбулося певне відновлення експорту до 39 328 млн дол. США, однак цього було недостатньо для скорочення дефіциту торговельного балансу.

Імпорт товарів після різкого скорочення у 2022 році (56 477 млн дол. США) знову зріс до 72 320 млн дол. США у 2024 році, що додатково посилює від’ємне сальдо.

Аналіз балансу послуг.

Баланс послуг у 2021 році був позитивним і становив 3 971 млн дол. США, що традиційно відображало сильні позиції України у сфері ІТ-послуг, транспорту та інших ділових послуг.

Однак у 2022 році баланс послуг різко погіршився до «мінус» 11 085 млн дол. США, що стало наслідком стрімкого зростання імпорту послуг, зокрема транспортних і страхових.

У 2023–2024 роках дефіцит балансу послуг поступово скорочувався («мінус» 7 268 млн дол. США та «мінус» 5 784 млн дол. США відповідно), що свідчить про часткову адаптацію економіки до нових умов та стабілізацію зовнішньої торгівлі послугами.

Аналіз балансу первинних доходів

Баланс первинних доходів демонстрував значні коливання. У 2021 році він був від’ємним («мінус» 5 833 млн дол. США), однак у 2022 році зафіксовано різкий перехід до профіциту 8 485 млн дол. США, що пояснюється істотним скороченням виплат доходів нерезидентам.

У 2023–2024 роках позитивне сальдо первинних доходів поступово зменшувалося — до 5 070 млн дол. США та 500 млн дол. США відповідно, що свідчить про відновлення виплат за інвестиційними доходами.

Особливу роль відіграє оплата праці, яка протягом усього періоду залишалася стабільно позитивною (від 13 568 млн дол. США у 2021 році до 8 143 млн дол. США у 2024 році), що відображає значні обсяги грошових переказів українських працівників з-за кордону.

Натомість доходи від інвестицій мали стійко від'ємне значення, хоча їх дефіцит зменшився з «мінус» 19 401 млн дол. США у 2021 році до «мінус» 7 922 млн дол. США у 2024 році, що свідчить про зниження інвестиційної активності нерезидентів.

Аналіз балансу вторинних доходів

Баланс вторинних доходів є ключовим компенсуючим елементом рахунку поточних операцій. У 2021 році його позитивне сальдо становило 4 622 млн дол. США, тоді як у 2022 році воно зросло до рекордних 25 228 млн дол. США.

У 2023–2024 роках баланс вторинних доходів залишався стабільно високим (23 245 млн дол. США та 23 085 млн дол. США відповідно), що зумовлено значними обсягами міжнародної фінансової допомоги, грантів та гуманітарних трансфертів.

Отже, аналіз рахунку поточних операцій України за 2021–2024 роки свідчить про поглиблення структурних дисбалансів у зовнішній торгівлі, зокрема у товарному секторі. Водночас стабільно високі надходження за статтями вторинних доходів та оплати праці відіграють вирішальну роль у стримуванні дефіциту рахунку поточних операцій. Подальша стабілізація цього рахунку залежить від відновлення експортного потенціалу та зменшення імпортозалежності економіки.

2.2 Аналіз фінансового рахунку платіжного балансу України

Проаналізуємо показники фінансового рахунку платіжного балансу України за 2021-2024 роки.

Таблиця 2.2

Фінансовий рахунок платіжного балансу України за 2021-2024 роки,
млн дол. США

Статті платіжного балансу	2021	2022	2023	2024
С. Фінансовий рахунок	-5 929	10 409	-18 647	-10 072
Прямі інвестиції (сальдо)	-7 518	-187	-4 443	-3 713
Прямі інвестиції: активи	436	34	129	305
Прямі інвестиції: пасиви	7 954	221	4 572	4 018
у т. ч.				
реінвестування доходів	4 949	323	3 398	2 602
боргові інструменти	1 819	-541	523	475
Портфельні інвестиції (сальдо)	-1 024	2 026	2 733	6 627
Портфельні інвестиції: активи	-70	641	2 251	699
Портфельні інвестиції: пасиви	954	-1 385	-482	-5 928
Акціонерний капітал	-73	-11	2	4
Боргові цінні папери	1 027	-1 374	-484	-5 932
Центральний банк	0	0	0	0
Сектор державного управління	-99	-1 276	-160	-5 601
Банки	-576	-253	-147	-99
Інші сектори	1 702	155	-177	-232
Похідні фінансові інструменти (сальдо)	170	47	0	57
Похідні фінансові інструменти: активи	0	0	0	0
Похідні фінансові інструменти: пасиви	-170	-47	0	-57
Сектор державного управління	-170	-47	0	-57
Інші інвестиції (сальдо)	5 187	8 836	-16 393	-12 884
Інші інвестиції: активи	7 363	20 870	10 701	15 456
Центральний банк	34	183	-68	290
Сектор державного управління	0	0	0	0
Банки	903	1 456	521	1 263
Інші сектори	6 426	19 231	10 248	13 903
у т. ч.				
готівкова валюта поза банками	4 738	9 969	10 975	15 507
торгові кредити	979	9 802	-543	-1 496
інша дебіторська заборгованість	0	0	0	0
Інші інвестиції: пасиви	2 176	12 034	27 094	28 340
Центральний банк	0	-92	-1	1
Сектор державного управління	1 547	14 749	26 028	24 679
Банки	372	-433	-78	-28
Інші сектори	257	-2 190	1 145	3 688
Довгострокові кредити	222	650	686	955
Короткострокові кредити	130	103	52	-29
Торгові кредити	-95	-2 943	407	2 565
Інша кредиторська заборгованість	0	0	0	197
Помилки та упущення	2 744	313	544	159

Джерело [16]

Фінансовий рахунок платіжного балансу відображає рух капіталу та фінансових ресурсів між резидентами та нерезидентами і є ключовим механізмом фінансування дефіциту або використання профіциту рахунку поточних операцій. Аналіз фінансового рахунку України за 2021–2024 роки, здійснений відповідно до методології КПБб [1], дозволяє оцінити зміну структури міжнародних фінансових потоків, інвестиційної активності та боргових зобов'язань держави.

Загальна динаміка фінансового рахунку

У 2021 році фінансовий рахунок України мав від'ємне сальдо в розмірі «мінус» 5 929 млн дол. США, що свідчило про чистий відтік капіталу за кордон.

У 2022 році ситуація кардинально змінилася: фінансовий рахунок сформувався з профіцитом 10 409 млн дол. США, що було зумовлено масштабним залученням зовнішніх фінансових ресурсів, насамперед у формі інших інвестицій та офіційної міжнародної допомоги.

У 2023 році знову спостерігалось значне погіршення показника до «мінус» 18 647 млн дол. США, що стало результатом скорочення припливу капіталу та одночасного зростання зовнішніх фінансових зобов'язань.

У 2024 році дефіцит фінансового рахунку зменшився до «мінус» 10 072 млн дол. США, що свідчить про часткову стабілізацію фінансових потоків, хоча загальний баланс залишався від'ємним.

Аналіз прямих інвестицій.

Сальдо прямих інвестицій протягом усього досліджуваного періоду залишалось від'ємним, що свідчить про недостатній приплив довгострокового інвестиційного капіталу в економіку України.

У 2021 році дефіцит за прямими інвестиціями становив «мінус» 7 518 млн дол. США, що було пов'язано зі значними виплатами доходів нерезидентам та реінвестуванням прибутків за кордон.

У 2022 році дефіцит різко скоротився до «мінус» 187 млн дол. США, що пояснюється різким зменшенням інвестиційної активності як резидентів, так і нерезидентів у період високої невизначеності.

У 2023–2024 роках негативне сальдо знову зросло до «мінус» 4 443 млн дол. США та «мінус» 3 713 млн дол. США відповідно, що свідчить про відновлення виплат інвестиційних доходів за відсутності відповідного зростання нових інвестицій.

Пасиви за прямими інвестиціями значно перевищували активи, що вказує на домінування іноземного капіталу в структурі інвестицій. Значну частку пасивів становило реінвестування доходів, обсяги якого зменшилися з 4 949 млн дол. США у 2021 році до 2 602 млн дол. США у 2024 році, що свідчить про обмеженість інвестиційних можливостей.

Аналіз портфельних інвестицій.

Портфельні інвестиції відігравали дедалі важливішу роль у фінансуванні платіжного балансу.

У 2021 році сальдо портфельних інвестицій було від’ємним («мінус» 1 024 млн дол. США), однак уже у 2022 році воно стало позитивним (2 026 млн дол. США).

У 2023 та 2024 роках позитивне сальдо портфельних інвестицій продовжувало зростати, досягнувши 2 733 млн дол. США та 6 627 млн дол. США відповідно.

Ключовим фактором стало скорочення пасивів за портфельними інвестиціями, зокрема за борговими цінними паперами, особливо в секторі державного управління. У 2024 році відтік за державними борговими цінними паперами сягнув «мінус» 5 601 млн дол. США, що відображає реструктуризацію боргових зобов’язань та зменшення ринкових запозичень.

Аналіз похідних фінансових інструментів

Операції з похідними фінансовими інструментами мали незначний вплив на фінансовий рахунок. Сальдо за цією статтею коливалося в межах від 170 млн дол. США у 2021 році до 57 млн дол. США у 2024 році. Основні операції здійснювалися сектором державного управління та мали допоміжний характер у системі управління фінансовими ризиками.

Аналіз інших інвестицій

Стаття «Інші інвестиції» була найбільш вагомою складовою фінансового рахунку.

У 2021–2022 роках її сальдо було позитивним (5 187 млн дол. США та 8 836 млн дол. США відповідно), що свідчило про значний приплив фінансових ресурсів.

Проте у 2023 році ситуація кардинально змінилася — сальдо стало від’ємним («мінус» 16 393 млн дол. США), а у 2024 році дефіцит дещо зменшився, проте залишався значним («мінус» 12 884 млн дол. США).

Провідну роль у структурі інших інвестицій відігравали зобов’язання сектору державного управління, обсяг яких зріс з 1 547 млн дол. США у 2021 році до 24 679 млн дол. США у 2024 році, що свідчить про суттєве нарощування державного боргу.

Значна частка активів інших інвестицій припадала на готівкову валюту поза банками, обсяг якої зріс з 4 738 млн дол. США у 2021 році до 15 507 млн дол. США у 2024 році, що відображає високий рівень доларизації та недовіри до фінансової системи.

Помилки та упущення

Показник «Помилки та упущення» у 2021 році був відносно високим (2 744 млн дол. США), однак у наступні роки суттєво зменшився, що свідчить про покращення якості статистичного обліку зовнішньоекономічних операцій.

Отже, фінансовий рахунок України у 2021–2024 роках характеризувався високою волатильністю, зумовленою змінами в обсягах міжнародної фінансової допомоги та боргових операцій. Основним джерелом фінансування платіжного балансу залишалися інші інвестиції, передусім державні запозичення. Від’ємне сальдо прямих інвестицій свідчить про низьку привабливість країни для довгострокових інвесторів. Зростання готівкової валюти поза банками та боргового навантаження підсилює макрофінансові ризики.

2.3 Платіжний баланс України в 2024 році та фактори, які впливають на його показники.

Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2024 році розширився до 15.1 млрд дол. США (8.0% від ВВП) порівняно з 9.6 млрд дол. США (5.3% від ВВП) у 2023 році. Дефіцит розширився завдяки:

збільшенню дефіциту товарів через швидше відновлення обсягів імпорту, ніж експорту;

скороченню профіциту первинних доходів – зниження надходжень з оплати праці відбувалося на тлі збільшення виплат за інвестиційними доходами;

Водночас суттєво скоротилися витрати подорожуючих і короткострокових мігрантів. [16]

Без урахування реінвестованих доходів та грантів дефіцит поточного рахунку становив 23.8 млрд дол. США, або 12.5% від ВВП (за 2023 рік дефіцит становив 18.0 млрд дол. США, або 9.9% від ВВП).

Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами та послугами розширився до 38.6 млрд дол. США порівняно з 37.9 млрд дол. США у 2023 році. Експорт у 2024 році збільшився на 10.5%⁴ (у 2023 році скоротився на 10.8%), імпорт збільшився на 6.8% (у 2023 році – на 7.1%) насамперед за рахунок імпорту продукції машинобудування.

Експорт товарів збільшився на 4.7 млрд дол. США, або на 13.4% і становив 39.3 млрд дол. США. Основним чинником зростання був експорт продовольчих товарів (на 12.1%): близько половини зростання було забезпечено експортом зернових культур – зріс на 13.4%; також зріс експорт насіння олійних культур (на 20.4%), продуктів харчової промисловості (на 14.8%) та м'яса (на 18.0%).

Також збільшився експорт:

мінеральних продуктів – на 38.9%;

(у тому числі за рахунок руд) – у 1.6 рази;

продукції металургії – на 13.7%;

продукції хімічної промисловості – на 13.5%;

промислових виробів – на 3.6%.

Водночас скоротився експорт:

продукції машинобудування – на 5.4%;

деревини та виробів з неї – на 3.4%. [16]

У географічному розрізі експорт товарів збільшився за всіма регіонами світу.

Найбільше в номінальному вимірі збільшився експорт товарів до країн Азії (на 1.9 млрд дол. США, або на 23.9%; їх частка в експорті товарів зросла з 23.2% до 25.3%) та Африки (на 1.3 млрд дол. США, або у 1.8 раза, частка зросла з 4.8% до 7.5%). Також збільшився експорт до країн Америки (на 431 млн дол. США, або у 1.6 раза, частка зросла з 2.1% у 2023 році до 2.9%), ЄС (на 235 млн дол. США, або 1.1%, частка скоротилася з 63.2% до 56.4%) та СНД (на 237 млн дол. США, або 14.9%, частка залишилася на рівні 4.6%).

Імпорт товарів збільшився на 8.5 млрд дол. США, або на 13.3% і становив 72.3 млрд дол. США. Енергетичний імпорт скоротився на 14.1%, насамперед за рахунок суттєвого скорочення імпорту природного газу та нафтопродуктів (хоча імпорт вугілля, коксу та електроенергії дещо зріс). Неенергетичний імпорт збільшився на 18.6%, у тому числі за рахунок:

продукції машинобудування – на 25.4%;

продукції хімічної промисловості – на 6.8%;

продовольчих товарів – на 10.0%;

чорних та кольорових металів – на 16.0%;

деревини та виробів з неї – на 14.0%;

промислових виробів – на 1.5%. [16]

У географічному розрізі в номінальному вимірі найбільше зріс імпорт товарів із країн Азії (на 3.2 млрд дол. США, або на 15.4%, їх частка збільшилася з 32.6% до 33.2%) та ЄС (на 2.7 млрд дол. США, або 9.0%, частка скоротилася з 47.4% до 45.6%). Також зростав імпорт з країн Америк – на 708 млн дол. США, або 18.7% (частка збільшилася з 5.9% до 6.2%) та Африки – на 301 млн дол. США, або в 1.5 раза (частка зросла з 1.0% до 1.3%). Водночас імпорт із країн СНД скоротився на 371 млн дол. США, або 33.9%, частка скоротилася з 1.7% до 1.0%.

Дефіцит торгівлі послугами у 2024 році скоротився до 5.6 млрд дол. США (порівняно з 8.7 млрд дол. США у 2023 році) за рахунок одночасного скорочення імпорту послуг (на 9.5%) та збільшення їх експорту на (4.3%). Зменшення витрат подорожуючих і короткострокових мігрантів (на 25.1% – до 12.9 млрд дол. США) було лише частково компенсовано збільшенням імпорту транспортних послуг (на 15.5% за рахунок морського та повітряного транспорту), державних послуг (на 16.6%), комп'ютерних (на 24.7%), інших ділових послуг (у 1.9 раза, за рахунок професійних та технічних послуг) та плати за використання інтелектуальної власності (на 40.9%). [16]

Експорт послуг збільшився за рахунок транспортних послуг (на 10.1%, за рахунок майже всіх компонентів), інших ділових послуг (на 9.7%), витрат осіб, які подорожують Україною (на 22.2%), фінансових послуг (на 18.4%) та послуг з ремонту та технічного обслуговування (у 1.5 раза). Натомість другий рік поспіль скорочувався експорт комп'ютерних послуг (на 4.2% за 2024 рік).

Профіцит балансу первинних доходів суттєво скоротився до 83 млн дол. США (у 2023 році – 5.1 млрд дол. США) при одночасному зниженні надходжень з оплати праці (на 30.4%) та збільшенні виплат за доходами від інвестицій (на 25.3%) насамперед за рахунок дивідендів та обслуговування державного боргу. Реінвестовані доходи становили 2.6 млрд дол. США порівняно з 3.4 млрд дол. США у 2023 році.

Профіцит балансу вторинних доходів залишився практично на рівні попереднього року (23.4 млрд дол. США, у 2023 році – 23.2 млрд дол. США): зменшення надходження грантів (11.2 млрд дол. США порівняно з 11.8 млрд дол. США у 2023 році) та гуманітарної допомоги від міжнародних партнерів компенсувалося зростанням обсягів технічної допомоги та інших трансфертів. Водночас виплати за іншими поточними трансфертами скоротились на 22.8%. [16]

Обсяги приватних грошових переказів у 2024 році зменшилися на 16.2% та становили 9.5 млрд дол. США⁸. Обсяги заробітної плати, яку українці отримували з-за кордону, скоротилися на 18.2%; водночас обсяги інших приватних переказів, що надійшли через офіційні канали, були на рівні минулого

року, збільшившись лише на 0.3%. Загалом офіційними каналами надіслано на 8.9% переказів менше, ніж у 2023 році, у свою чергу потік через неформальні канали скоротився на 24.5%.

Профіцит рахунку операцій з капіталом становив 5.1 млрд дол. США (у 2023 році 145 млн дол. США) і сформувався переважно за рахунок операцій, пов'язаних з прощенням боргу в рамках реструктуризації заборгованості за ОЗДП.

Чисте запозичення від зовнішнього світу в 2024 році (сумарне сальдо поточного рахунку та рахунку операцій з капіталом) становило 10.0 млрд дол. США (за 2023 рік – 9.4 млрд дол. США).

Приплив капіталу за фінансовим рахунком (чисте запозичення) становив 10.0 млрд дол. США (порівняно з 18.9 млрд дол. США у 2023 році): суттєвий приплив до державного сектору частково компенсувався відпливом із приватного сектору.

Чистий приплив коштів за операціями державного сектору становив 18.7 млрд дол. США (у 2023 році – 25.9 млрд дол. США) і зумовлювався чистим залученням позик від міжнародних партнерів на суму 24.7 млрд дол. США. Водночас зменшення боргу за державними цінними паперами за результатами реструктуризації становило 5.2 млрд дол. США, а виплати за ОВДП нерезидентам – 0.4 млрд дол. США. [16]

Чистий приплив прямих іноземних інвестицій у 2024 році становив 3.7 млрд дол. США (у 2023 році – 4.4 млрд дол. США) і сформувався за рахунок:

реінвестування доходів на суму 2.6 млрд дол. США (у 2023 році 3.4 млрд дол. США);

інвестицій в акціонерний капітал (крім реінвестованих доходів) на суму 941 млн дол. США (651 млн дол. США у 2023 році);

чистих залучень за борговими інструментами на 475 млн дол. США, у тому числі за кредитами між сестринськими підприємствами 428 млн дол. США (у 2023 році – 523 млн дол. США, у тому числі за кредитами між сестринськими підприємствами – 193 млн дол. США).

Чисте збільшення зовнішньої позиції банківської системи за операціями з портфельними та іншими інвестиціями становило 2.1 млрд дол. США (2.7 млрд дол. США у 2023 році) та зумовлювалося такими чинниками:

збільшенням чистої зовнішньої позиції за статтею “валюта і депозити” на суму 1.2 млрд дол. США (у 2023 році – на 0.5 млрд дол. США);

чистою купівлею банками цінних паперів нерезидентів на суму 0.7 млрд дол. США (2.0 млрд дол. США – у 2023 році);

чистим погашенням євробондів на суму 99 млн дол. США (147 млн дол. США у 2023 році).

Чисте збільшення зовнішньої позиції реального сектору (без урахування прямих іноземних інвестицій) становило 10.7 млрд дол. США (у 2023 році – 10.3 млрд дол. США) та зумовлювалося такими різноспрямованими чинниками:

зростанням обсягів готівкової валюти поза банками на 15.7 млрд дол. США (у 2023 році – 11.7 млрд дол. США);

зменшенням чистої заборгованості за борговими цінними паперами на 0.2 млрд дол. США (на рівні 2023 року);

зменшенням чистої зовнішньої позиції за торговими кредитами на 4.1 млрд дол. США (у 2023 році – 0.9 млрд дол. США);

збільшенням чистої заборгованості за кредитами та позиками на 0.9 млрд дол. США, у тому числі за простроченими відсотками – на 0.4 млрд дол. США (у 2023 році заборгованість зросла на 0.7 млрд дол. США, за простроченими відсотками – на 0.5 млрд дол. США). [16]

Чистий вплив за операціями приватного сектору (разом із помилками та упущеннями) становив 8.7 млрд дол. США (у 2023 році – 7.1 млрд дол. США).

Загалом за 2024 рік платіжний баланс був збалансований: дефіцит становив всього 3 млн дол. США (у 2023 році профіцит становив 9.5 млрд дол. США).

Надходження від МВФ у межах Інструменту швидкого фінансування RFI у 2024 році становило 4.0 млрд СПЗ (5.3 млрд дол. США в еквіваленті), погашення за раніше залученими кредитами від МВФ становило 2.4 млрд дол. США.

Надходження від МВФ у межах Інструменту швидкого фінансування RFI у 2023 році становило 3.3 млрд СПЗ (4.5 млрд дол. в еквіваленті), погашення за раніше залученими кредитами від МВФ становило 2.5 млрд дол. США.

Станом на кінець року міжнародні резерви становили 43.8 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 4.9 місяця. [16]

В таблиці 2.3 наведені підсумкові показники платіжного балансу за 2021-2024 роки.

Таблиця 2.3

Підсумкові показники платіжного балансу України за 2021-2024 роки,
млн дол. США

Статті платіжного балансу	2021	2022	2023	2024
A. Рахунок поточних операцій	-5 457	7 326	-9 341	-15 191
B. Рахунок операцій з капіталом	15	183	145	5 116
C. Фінансовий рахунок	-5 929	10 409	-18 647	-10 072
D. Зведений баланс (= A + B - C=E)	487	-2 900	9 451	-3

Джерело [16]

Рахунок поточних операцій – це найбільш волатильна стаття, яка демонструє структурні зміни в економіці:

2021 рік (-5 457 млн дол.): Помірний дефіцит, характерний для країни, що розвивається та відновлюється після пандемії.

2022 рік (+7 326 млн дол.): Аномальний профіцит. Це не було наслідком успіху в торгівлі (експорт впав через блокаду портів), а результатом величезних обсягів міжнародної допомоги (грантів), які обліковуються як вторинні доходи.

2023–2024 роки (-9 341 та -15 191 млн дол.): Стрімке поглиблення дефіциту.

Причиною є значне переважання імпорту (зброя, енергоносії, товари для відновлення) над експортом (знищення металургії, труднощі зернового

коридору) та значні витрати українських мігрантів за кордоном. Дефіцит у 15 млрд дол. у 2024 році є критичним сигналом залежності від зовнішнього фінансування.

Рахунок операцій з капіталом протягом 2021–2023 років мав мінімальний вплив на загальне сальдо. Однак у 2024 році ми бачимо різке зростання до 5 116 млн дол. Такий стрибок зазвичай пов'язаний із масштабним прощенням боргів або отриманням великих капітальних грантів на відновлення інфраструктури від міжнародних партнерів.

У методології КПБб від'ємне значення фінансового рахунку означає чистий приплив фінансування (зростання зобов'язань перед нерезидентами).

2023 рік (-18 647 млн дол.): Це рік максимального залучення зовнішніх кредитів. Саме цей приплив капіталу дозволив перекрити дефіцит поточного рахунку та навіть наростити резерви.

2024 рік (-10 072 млн дол.): Приплив капіталу зберігається, але він є меншим, ніж у попередньому році, що на фоні величезного дефіциту поточного рахунку (-15 млрд) створює тиск на загальну стійкість.

4. Зведений баланс (D): Стійкість резервів

Зведений баланс показує фінальний результат — чи поповнювалися міжнародні резерви, чи витрачалися.

2022 рік (-2 900 млн дол.): На початку війни НБУ активно витрачав резерви для підтримки курсу гривні.

2023 рік (+9 451 млн дол.): Завдяки рекордній фінансовій допомозі резерви України досягли історичних максимумів, попри війну.

2024 рік (-3 млн дол.): Фактично нульове сальдо свідчить про те, що вся отримана допомога та кредити були повністю поглинуті дефіцитом торговельного балансу. Економіка вийшла у стан «крихкої рівноваги».

В підсумку Україна перетворилася з країни, що живе за рахунок експорту сировини, на економіку, стійкість якої тримається на вторинних доходах (грантах) та зовнішніх запозиченнях. Показник 2024 року (-15 млрд дол. за поточним рахунком) свідчить про те, що без зовнішньої підтримки платіжний баланс миттєво стане нестійким, що призведе до девальвації.

Спостерігається величезна різниця між експортом та імпортом, що є головним викликом для макроекономічної стабільності в середньостроковій перспективі.

Фактори, які впливають на показники платіжного балансу України.

1. Зовнішня торгівля

Глобальні коливання цін на сировину та товари впливають на експортну виручку.

Експорт сталевих продукцій, аграрних товарів та енергоносіїв — важливі складові надходжень.

Високий імпорт комплектуючих, техніки й товарів широкого вжитку створює тиск на баланс товарів.

2. Міжнародна фінансова допомога

Україна отримує значну підтримку від міжнародних партнерів у форматі кредитів, грантів та допомоги, що позитивно впливає на фінансовий рахунок платіжного балансу.

У 2025 році надходження валюти перекидали від'ємні показники поточного рахунку.

3. Інвестиції та капітальні потоки

Прямі іноземні інвестиції стимулюють валові притоки валюти.

Колівання інвестиційної активності можуть суттєво змінювати фінансовий рахунок.

4. Макроекономічні фактори

Курс гривні, інфляція, рівень ВВП — усі вони впливають на конкурентоспроможність українських товарів і послуг на світових ринках.

Зміни обмінного курсу впливають на вартість експорту та імпорту в національній валюті.

5. Геополітичні ризики

Військовий конфлікт та обмеження логістичних каналів впливають на можливості експорту та імпорту.

Ці фактори підсилюють залежність від зовнішньої допомоги.

Висновки до розділу 2

Платіжний баланс України залишається комплексним показником, що відображає взаємозв'язок поточних операцій і фінансових потоків.

Основними чинниками впливу є зовнішня торгівля, міжнародна допомога, інвестиції, макроекономічна ситуація та геополітичні ризики.

Дані за 2025 рік демонструють, що незважаючи на від'ємне сальдо поточного рахунку, країна змогла досягти профіциту завдяки значним фінансовим надходженням.

РОЗДІЛ 3

ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВІ І ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ

3.1. Глобальні фінансові і геополітичні виклики та загрози

У сучасних умовах платіжний баланс України формується під впливом безпрецедентного поєднання екзогенних (зовнішніх) факторів. Глобальна турбулентність створює ризики, які виходять за межі суто економічних показників, трансформуючись у загрози національній безпеці.

1. Геополітична фрагментація та руйнування логістичних ланцюгів

Геополітичні зрушення останніх років призвели до завершення епохи «дешевої глобалізації». Для платіжного балансу України це несе наступні загрози:

- Блокування торговельних шляхів. Військова агресія РФ призвела до ускладнення руху через Чорне море (частково компенсовано «зерновим коридором»), що радикально здорожчує логістику. Це відображається у зростанні дефіциту за статтею «Транспортні послуги».

- Протекціонізм та торговельні бар'єри. Суперечки з країнами-сусідами (Польща, Угорщина) щодо експорту агропродукції створюють штучні обмеження для рахунку поточних операцій, знижуючи валютні надходження саме тоді, коли вони критично необхідні.

- Формування «економічних блоків». Глобальний поділ на союзників та опонентів змушує Україну переорієнтовувати експорт на ринки ЄС, що вимагає значних капітальних інвестицій у модернізацію виробництва згідно з європейськими стандартами (наприклад, СВМ — вуглецеве коригування імпорту).

2. Глобальна фінансова нестабільність та жорстка монетарна політика

Зміна кон'юнктури на світових фінансових ринках безпосередньо впливає на Фінансовий рахунок платіжного балансу:

- Ера «дорогих грошей»: Боротьба провідних центробанків (ФРС США, ЄЦБ) з інфляцією через підвищення відсоткових ставок робить обслуговування зовнішнього боргу України дорожчим. Навіть пільгові кредити стають більш обтяжливими для бюджету.

- Відтік капіталу з ринків, що розвиваються (Flight to quality). Глобальні інвестори в умовах ризику виводять кошти в «безпечні гавані» (золото, казначейські облігації США). Це мінімізує шанси України на залучення приватних портфельних інвестицій у найближчі роки.

- Волатильність цін на сировинних ринках. Коливання цін на енергоносії (імпорт) та продовольство (експорт) створює ефект «цінових ножиць», що може непередбачувано розширювати дефіцит поточного рахунку.

3. Ризики фінансової залежності та «втоми донорів»

Як показав аналіз даних за 2021–2024 роки, платіжний баланс України критично залежить від зовнішніх трансфертів.

- Трансформація допомоги: Поступовий перехід від грантів (вторинні доходи) до кредитів (фінансовий рахунок) створює ілюзію стабільності сьогодні, але закладає «боргову бомбу» на майбутнє.

- Політична циклічність у країнах-партнерах: Вибори в США та ЄС створюють ризики неритмічного надходження допомоги. Будь-яка затримка фінансування миттєво призводить до виснаження золотовалютних резервів НБУ, що ми бачили у нульовому сальдо зведеного балансу 2024 року.

4. Технологічні та екологічні виклики (Digital & Green transition)

- Кіберзагрози фінансовій системі. Атаки на платіжні системи можуть паралізувати рух капіталу та експортно-імпортні операції.

- Криптоактиви. Розвиток нерегульованого ринку криптовалют сприяє латентному відтоку капіталу з України, який важко зафіксувати у офіційній статистиці платіжного балансу (стаття «Чисті помилки та упущення»).

- Екологічні вимоги. Впровадження «Зеленого курсу» ЄС може зробити українську металургію та хімію неконкурентоспроможною на європейському ринку через високий вуглецевий слід.

Основна загроза полягає в тому, що структурний дефіцит поточного рахунку (-15 млрд дол. у 2024 р.) не може бути подоланий ринковими методами. Магістральним шляхом мінімізації цих загроз є:

- Перехід від експорту сировини до продукції з високою доданою вартістю.
- Максимальне сприяння поверненню мігрантів для зниження дефіциту за статтею «Подорожі».
- Заміщення зовнішніх запозичень прямими іноземними інвестиціями через механізми страхування воєнних ризиків.

Вплив війни в Україні на формування та структуру платіжного балансу.

Повномасштабна військова агресія стала найпотужнішим екзогенним шоком для економіки України, що призвело до докорінної трансформації структури платіжного балансу. Війна змінила не лише кількісні показники (обсяги експорту чи імпорту), а й саму природу зовнішньоекономічних зв'язків країни.

1. Деградація торговельного балансу та логістичні обмеження

Найбільш відчутний вплив війна справила на рахунок поточних операцій через руйнацію виробничих потужностей та блокаду морських шляхів:

- Втрата експортного потенціалу. Знищення великих металургійних об'єктів («Азовсталь», ММК ім. Ілліча) та захоплення сільськогосподарських угідь призвели до різкого скорочення фізичних обсягів експорту.

- Логістичний шок. Блокада глибоководних портів змусила експортерів переорієнтуватися на значно дорожчу залізничну та автомобільну логістику через західні кордони, що знизило конкурентоспроможність українських товарів.

- Зміна структури імпорту. Пріоритетом став критичний імпорт – зброя, енергоносії (внаслідок руйнації НПЗ та ТЕС) та обладнання для відновлення інфраструктури. Це зумовило стабільне зростання дефіциту торгівлі товарами.

2. Фактор міграції та його вплив на баланс послуг

Війна спричинила безпрецедентну хвилю міграції, що радикально змінило статтю «Подорожі» у платіжному балансі:

- Витрати біженців за кордоном. Мільйони українців, що виїхали за кордон, витрачають там кошти, накопичені в Україні, або отримані як заробітну плату на українські картки. У статистиці платіжного балансу це відображається як імпорт послуг.

- Відтік валюти. Замість того, щоб приносити валюту в країну (як це було з трудовою міграцією до війни), міграційний фактор став каналом вимивання валюти з української банківської системи. Це є однією з головних причин глибокого дефіциту поточного рахунку у 2023–2024 роках (-15,2 млрд дол.). [16]

3. Роль міжнародної допомоги: Гранти проти Кредитів

Війна перетворила Україну на найбільшого у світі отримувача міжнародної фінансової допомоги, що створило специфічну структуру платіжного балансу:

- 2022 рік – Етап грантів. Велика питома вага безповоротної допомоги (вторинні доходи) дозволила Україні завершити 2022 рік із профіцитом поточного рахунку (+7,3 млрд дол.). Гранти виступали «подушкою безпеки», яка нівелювала падіння експорту.

- 2023–2024 роки – Перехід до кредитування. Структура допомоги змістилася у бік пільгових кредитів. Оскільки кредити обліковуються у фінансовому рахунку, вони не покращують сальдо поточних операцій, але збільшують зовнішній борг. Це пояснює, чому у фінансовий рахунок у 2023 році склав рекордні -18,6 млрд дол. (чистий приплив).

4. Вплив на фінансовий рахунок та інвестиційний клімат

- Замороження прямих іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції практично зупинилися через надвисокі воєнні ризики. Основний приплив капіталу забезпечується офіційним сектором (МВФ, Світовий банк, макрофінансова допомога ЄС).

- Валютизація та вилучення готівки: Війна спровокувала зростання попиту на готівкову іноземну валюту всередині країни («валюта поза банками»), що є формою витоку капіталу в межах фінансового рахунку.

5. Методологічні виклики обліку в умовах війни

Війна значно ускладнила процес збору даних:

- Обмеженість звітності. Підприємства на окупованих територіях або в зоні бойових дій не можуть подавати статистичні звіти.

- Дзеркальні розбіжності. Виникають значні труднощі у зіставленні даних української митниці та митних служб країн ЄС через гуманітарні вантажі та специфіку військових поставок.

- Зростання статті «Помилки та упущення». Невизначеність потоків готівкової валюти та складність обліку витрат мігрантів призводять до збільшення статистичних розбіжностей у балансі.

Війна трансформувала платіжний баланс України з ринкового інструменту обміну ресурсами на механізм виживання держави.

Відновлення рівноваги платіжного балансу в майбутньому вимагатиме не лише завершення бойових дій, а й нової стратегії реіндустріалізації та повернення людського капіталу.

3.2. Напрями зміцнення платіжного балансу України в умовах сучасних викликів.

Зміцнення платіжного балансу України в умовах тривалої війни та геополітичної нестабільності вимагає переходу від моделі «зовнішнього утримування» до моделі «самодостатнього відновлення». Основним завданням є скорочення структурного дефіциту поточного рахунку та зміна якості надходжень у фінансовому рахунку.

1. Реструктуризація експортного потенціалу та імпортозаміщення

Для стабілізації Рахунку поточних операцій Україна має відійти від сировинної моделі експорту:

- Стимулювання переробної промисловості. Перехід від експорту зерна до експорту продукції харчової промисловості, від руди — до продукції машинобудування. Це дозволить збільшити валютну виручку на одиницю продукції.

- Підтримка програми «Зроблено в Україні». Розширення внутрішнього виробництва товарів широкого вжитку для зниження обсягів критичного імпорту.

- Впровадження стандартів "Green Deal": Адаптація металургії та енергетики до екологічних норм ЄС (зокрема CBAM), щоб уникнути втрати європейських ринків у майбутньому.

2. Мінімізація дефіциту за статтею «Послуги» та повернення людського капіталу

Дефіцит у -15,2 млрд дол. значною мірою спричинений витратами біженців за кордоном (стаття «Подорожі»).

- Стимули для повернення мігрантів. Створення програм «Е-резидентства» та податкових пільг для тих, хто повертається та відкриває бізнес в Україні, що дозволить перетворити витрати мігрантів на внутрішні інвестиції.

- Розвиток військових технологій (Defense Tech): Експорт інтелектуальних послуг та оборонних технологій, перевірених у реальних бойових умовах, як новий драйвер експорту послуг.

3. Трансформація фінансового рахунку: від боргів до інвестицій

Дані 2023–2024 років показали небезпечну залежність від кредитів. Необхідно змінити структуру залученого капіталу:

- Страхування воєнних ризиків: Створення міжнародних фондів страхування інвестицій (за підтримки MIGA та DFC), що дозволить замістити державні кредити прямими іноземними інвестиціями (ПІІ).

- Активізація внутрішнього фондового ринку: Залучення капіталу через випуск цільових облігацій відновлення для внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

- Співпраця з МВФ щодо боргової стійкості: Проведення планових реструктуризацій зовнішнього боргу для зменшення навантаження на бюджет та ПБ у середньостроковій перспективі.

4. Монетарні та валютні важелі НБУ

Зміцнення платіжного балансу неможливе без активної ролі Національного банку:

- Поступова валютна лібералізація: Контрольоване пом'якшення обмежень на репатріацію прибутків для іноземних інвесторів, що є сигналом довіри для капіталу.

- Управління міжнародними резервами: Підтримання резервів на рівні, що перевищує 3 місяці імпорту, як ключовий індикатор макрофінансової стійкості.

- Стимулювання гривневих активів: Збереження привабливості гривневих депозитів та ОВДП для запобігання «втечі капіталу» та доларизації економіки.

Стратегічні напрями збільшення експортного потенціалу України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення

Збільшення експортного потенціалу в умовах війни — це не лише питання економічного зростання, а й стратегія виживання національної валюти. Для зміцнення платіжного балансу необхідно перейти від моделі «постачальника сировини» до моделі «виробника готової продукції».

Перехід до експорту з високою доданою вартістю

Сировинний експорт (зерно, руда) є надзвичайно чутливим до логістичних шоків та волатильності світових цін.

- Глибока переробка агропродукції: Замість експорту фуражного зерна — розвиток виробництва борошна, біоетанолу, м'ясної та молочної продукції. Це дозволяє залучати у 2–4 рази більше валютної виручки з тієї самої кількості зібраного врожаю.

- Розвиток деревообробки та меблевої промисловості: Заміна експорту лісу-кругляка (навіть у дозволених формах) на готові вироби, що мають високий попит на ринку ЄС.

Розбудова стійкої логістичної інфраструктури

Логістика стала «вузьким місцем» українського експорту. Зміцнення потенціалу вимагає:

- Диверсифікація шляхів: Подальший розвиток «Шляхів солідарності» (Solidarity Lanes) через західні кордони, розширення пропускну здатності залізничних вузлів та дунайських портів.

- Морська безпека: Підтримання та захист власного морського коридору, що є критичним для металургії та важкого машинобудування.
- Розбудова інтермодальних терміналів: Створення «сухих портів» на кордоні з ЄС для швидкої зміни колії та зберігання вантажів.

DefenseTech та високотехнологічний експорт

Війна створила унікальну нішу, де Україна може стати глобальним лідером:

- Експорт оборонних технологій: Після перемоги (або через спільні підприємства з партнерами зараз) Україна матиме найбільш перевірені у бойових умовах технології БПЛА, РЕБ та систем управління боєм.
- IT-сектор як стабілізатор ПБ: Підтримка IT-експорту, який не залежить від фізичних кордонів та забезпечує стабільний приплив валюти за статтею «Комп'ютерні послуги».

Інституційна підтримка та страхування ризиків

Щоб бізнес міг експортувати, йому потрібні фінансові інструменти:

- Експортно-кредитне агентство (ЕКА): Розширення мандату ЕКА на страхування від воєнних ризиків не лише інвестицій, а й безпосередньо експортних контрактів та перевезень.
- Сертифікація за стандартами ЄС: Активна державна допомога підприємствам у проходженні європейської сертифікації, що відкриває двері до «найбагатшого ринку світу» без додаткових митних бар'єрів.

Повернення біженців як чинник відновлення зовнішньої стійкості та зміцнення платіжного балансу.

Масштабна міграція, спричинена військовою агресією, створила унікальний для світової практики виклик для платіжного балансу України. Якщо до 2022 року міграційні процеси забезпечували стабільний приплив валюти через грошові перекази, то нинішня ситуація характеризується чистим відтоком капіталу через споживання біженців за кордоном.

Скорочення дефіциту за статтею «Подорожі»

Згідно з методологією КПББ [1], витрати українських біженців за кордоном (оплата товарів та послуг картками українських банків, зняття готівки) обліковуються як імпорт послуг за статтею «Подорожі».

Масштаб проблеми: У 2022–2024 роках цей показник став однією з головних причин глибокого дефіциту рахунку поточних операцій. Повернення біженців автоматично припиняє цей відтік валюти.

Механізм зміцнення ПБ: Кожна особа, що повертається, переорієнтовує своє споживання з іноземних ринків на внутрішній. Це зменшує тиск на золотовалютні резерви НБУ, оскільки регулятору не потрібно витратити валюту на забезпечення закордонних розрахунків українських громадян.

Відновлення людського капіталу як драйвер експорту

Збільшення експортного потенціалу неможливе без повернення кваліфікованої робочої сили.

Відновлення виробничих ланцюгів: Повернення інженерів, агрономів, менеджерів та IT-фахівців дозволить відновити роботу підприємств-експортерів, що безпосередньо збільшить надходження за статтею «Товари» та «Комп'ютерні послуги».

Зниження витрат на імпорт праці: В умовах дефіциту кадрів Україна змушена імпортувати певні послуги або залучати іноземних фахівців, що негативно впливає на ПБ. Власний людський капітал є найбільш ефективним «імпортозаміщенням».

Трансформація грошових переказів (Secondary Income)

Повернення біженців змінить якість фінансових потоків у платіжному балансі:

Зміна вектору потоків: Замість вимивання коштів з України, повернені громадяни стимулюватимуть приплив валюти, переводячи свої закордонні накопичення для купівлі житла, обладнання або відкриття бізнесу в Україні.

Інвестиційний ефект: Кошти, які повертаються разом із людьми, часто мають природу прямих інвестицій у малий та середній бізнес, що покращує стан Фінансового рахунку ПБ.

Виклики та необхідні заходи державної політики

Для того, щоб повернення біженців стало реальним фактором зміцнення ПБ, необхідна реалізація наступних кроків:

Створення програм економічної реінтеграції: Гранти на відкриття бізнесу для ветеранів та біженців, що повертаються, для стимулювання внутрішнього виробництва.

Податкові стимули: Тимчасове звільнення від оподаткування закордонних доходів, які ввозяться в Україну для інвестиційних цілей.

Соціальна інфраструктура: Відновлення шкіл та лікарень як передумова повернення найбільш економічно активної верстви населення — молодих сімей.

Якщо припустити повернення хоча б 25–30% біженців у середньостроковій перспективі, це дозволить:

- Скоротити дефіцит поточного рахунку на 3–5 млрд дол. США щорічно лише за рахунок зменшення витрат за статтею «Подорожі».

- Додатково залучити до 1–2 млрд дол. США у фінансовий рахунок як інвестиції у відновлення домогосподарств.

- Зменшити обсяг «Чистих помилок та упущень», оскільки зменшиться частка неконтрольованого вивезення готівкової валюти за кордон.

Повернення біженців є не просто гуманітарним завданням, а найшвидшим способом «лікування» дефіциту платіжного балансу України без залучення нових зовнішніх боргів.

Міжнародна допомога Україні та її роль у забезпеченні стійкості платіжного балансу.

В умовах повномасштабної війни міжнародна фінансова допомога трансформувалася з інструменту підтримки реформ у фундаментальний фактор виживання національної економіки. Вона виступає головним компенсатором дефіциту рахунку поточних операцій та основним джерелом поповнення міжнародних резервів.

Структура допомоги та її відображення у статтях платіжного балансу

Згідно з методологією КПБб, міжнародна допомога класифікується за формою надання, що визначає її вплив на різні рахунки платіжного балансу:

- Гранти (Безповоротна допомога): Обліковуються у Рахунку поточних операцій (стаття «Вторинні доходи»). Вони безпосередньо покращують сальдо поточного рахунку, не створюючи боргових зобов'язань на майбутнє. Саме грантова допомога (переважно від США) дозволила Україні отримати профіцит ПБ у 2022 році (+7,3 млрд дол.).

- Пільгові кредити та макрофінансова допомога: Обліковуються у Фінансовому рахунку. Ці кошти створюють чистий приплив капіталу сьогодні, але збільшують зовнішній борг у майбутньому. Масштабне залучення кредитів від ЄС та МВФ у 2023 році (-18,6 млрд дол. за фінансовим рахунком) стало головним інструментом покриття торговельного розриву.

- Гуманітарна та технічна допомога: Відображається як імпорт товарів чи послуг з одночасним відображенням доходу за статтею «Вторинні доходи», що робить ці операції нейтральними для загального сальдо, але важливими для забезпечення життєдіяльності країни.

Вплив на міжнародні резерви та валютну стабільність

Міжнародна допомога є ключовим джерелом пропозиції валюти на ринку через інтервенції Національного банку:

- Підтримка ліквідності: Отримана валюта від донорів зараховується до золотовалютних резервів (ЗВР). Це дозволяє НБУ проводити валютні інтервенції для згладжування коливань курсу гривні, які виникають через надлишковий попит на імпорт.

- Показник достатності: Завдяки ритмічним надходженням допомоги у 2023 році резерви України досягли історичних максимумів (понад 40 млрд дол.), що забезпечило покриття більш ніж 5 місяців майбутнього імпорту (при нормі у 3 місяці).

У 2022 році допомога була спрямована на «гасіння пожежі» в економіці, що призвело до позитивного сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу.

У 2024 році, коли дефіцит поточного рахунку сягнув -15,2 млрд дол., міжнародна допомога стала «життєво необхідним паливом». Сальдо зведеного балансу на рівні -3 млн дол. свідчить про те, що обсяги допомоги у 2024 році

були рівно такими, щоб лише перекрити відтік валюти, не дозволяючи накопичувати нові резерви.

Ризики залежності та «боргова стійкість»

Попри позитивний вплив на платіжний баланс, надмірна залежність від допомоги несе системні загрози:

- Ризик неритмічності: Будь-яка політична затримка у виділенні траншів (як це спостерігалось на початку 2024 року) миттєво створює тиск на курс гривні та вимагає від НБУ витратити резерви.

- Зростання боргового навантаження: Поступовий перехід від грантів до кредитів (зокрема від ЄС у межах Ukraine Facility) означає, що в майбутньому значна частка валютної виручки від експорту буде витрачатися не на розвиток, а на обслуговування цих боргів (стаття «Первинні доходи»).

Висновки до розділу 3

В умовах глобальної нестабільності міжнародна допомога має вирішальне значення для платіжного балансу України:

- Стабілізаційний ефект. Допомога дозволяє підтримувати імпорт критичних товарів та послуг без девальваційного обвалу гривні.

- Зміна структури. Посилення кредитної складової допомоги вимагає від України розробки стратегії боргової стійкості вже зараз.

- Перспектива. Для зміцнення платіжного балансу у довгостроковій перспективі допомога має трансформуватися з «проїдання» (підтримка бюджету) в «інвестиції» (відновлення експортних галузей).

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи було проведено комплексний аналіз трансформації платіжного балансу України в умовах глобальних викликів, що дозволило сформулювати такі висновки:

1. Платіжний баланс є системним відображенням інтеграції країни у світовий фінансовий простір. Згідно з міжнародним стандартом BPM6 (МВФ), він структурується на рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом та фінансовий рахунок. В українській практиці методологія НБУ повністю адаптована до цих стандартів, що забезпечує прозорість та порівнюваність даних у глобальному контексті.

2. Ключовим викликом для платіжного балансу України стала структурна деформація рахунку поточних операцій. У 2024 році дефіцит за цією статтею сягнув критичної позначки у -15,2 млрд дол. США. Головними чинниками такого стану стали:

- суттєве скорочення експортного потенціалу через руйнування промисловості та логістичні перешкоди;
- зростання імпорту, зумовлене потребами оборонного сектору та енергетики;
- зміна природи приватних переказів, які частково нівелюються витратами українських мігрантів за кордоном.

3. В умовах геополітичної нестабільності міжнародна допомога набула особливого значення для фінансової системи України. Саме приплив капіталу за фінансовим рахунком (гранти та кредити) дозволив утримати зведений платіжний баланс від катастрофічного обвалу. Проте аналіз 2024 року свідчить про хитку рівновагу: сальдо зведеного балансу на рівні -3 млн дол. демонструє, що зовнішні надходження лише покривають відтік валюти, не забезпечуючи активного накопичення золотовалютних резервів.

4. Виявлено зміну вектору зовнішньої підтримки – поступовий перехід від безповоротних грантів до кредитних ліній (зокрема програми EU Ukraine Facility). Це створює довгостроковий тиск на статтю «Первинні доходи» у

майбутньому через необхідність обслуговування боргу. Неритмічність надходжень допомоги (як це було на початку 2024 року) залишається головним чинником волатильності валютного ринку.

5. Шляхи оптимізації та зміцнення стійкості. Для стабілізації платіжного балансу в умовах глобальних трансформацій необхідно:

- Стимулювати відновлення експорту з високою часткою доданої вартості для зменшення торговельного дефіциту.

- Переорієнтувати стратегію залучення коштів з короткострокових позик на прямі іноземні інвестиції (ПІІ), що дозволить фінансувати розвиток без нарощування боргу.

- Зміцнювати координацію між НБУ та міжнародними партнерами для забезпечення ритмічності фінансових потоків.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що платіжний баланс України на сучасному етапі перебуває у стані «керованого дефіциту», де зовнішня фінансова підтримка виступає головним стабілізатором. Подальша трансформація має бути спрямована на поступове відновлення внутрішніх джерел валютних надходжень та зниження залежності від зовнішніх запозичень для забезпечення фінансового суверенітету держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Balance of Payments and International Investment Position Manual. Sixth Edition (BPM6). Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2009. 351 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>
2. Батракова Т., Черкасова Є. Платіжний баланс України під час військових дій. «Young Scientist», № 5 (136) • 2025. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/6486/6340>
3. Грубляк О. М. Основні вектори змін платіжного балансу України [Електронний ресурс] / О. М. Грубляк // Economic synergy. - 2023. - Iss. 1. - С. 186-196. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econsyn_2023_1_16
4. Грубляк О. Основні вектори змін платіжного балансу України. Economic Synergy, 1, 2023, 186-196. URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-14>
5. Закон України «Про валюту і валютні операції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
6. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
7. Закон України «Про Митний тариф України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text>
8. Закон України «Про Національний банк України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
9. Імпорт товарів в Україну б'є рекорди від початку війни на тлі низького експорту: як це впливає на курс гривні. URL: <https://delo.ua/economy/import-tovariv-v-ukrayinu-bje-rekordi-vid-pocatku-viini-na-tli-nizkogo-eksportu-yak-ce-vplivaje-na-kurs-grivni-452234/>
10. Методологічний коментар до статистики зовнішнього сектору України : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BoP_methodological_notes.pdf
11. Нормативна база. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/legislation>
12. Пишний А. Платіжний баланс України: вірна діагностика – запорука адекватної політики. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/1117771.html>

13. Платіжний баланс України над прірвою. Що робити. URL: <https://www.growford.org.ua/platizhnyj-balans-ukrayiny-nad-prirvoyu-shho-robyty/>
14. Платіжний баланс України: ключові тенденції та виклики. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/700108_platizhniy_balans_ukraini_klyuchovi.html
15. Постанова КМУ «Про складання платіжного балансу України» від 17 березня 2000 р. N 517 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2000-p#Text>
16. Статистика зовнішнього сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
17. Туча О. Платіжний баланс: сутність, останні тенденції, методологічні цікавинки. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Tucha_pr_01-02.06.2023.pdf?v=5